

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Юрченка Едуарда Ігоровича

«Діяльність Центральної дослідної станції штучного осіменіння
сільськогосподарських тварин (1960–1975) у контексті розвитку

племінної справи в тваринництві УРСР»

за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами.

Безумовно традиційною галуззю економіки України було й залишається сільське господарство, важливою складовою якого є тваринництво. Підґрунтя цієї ключової сфери базується на досягненнях зоотехнічної науки. Наприкінці 1950-х рр. в Україні було створено мережу станцій штучного осіменіння сільськогосподарських тварин. Окреме місце серед них займала Центральна дослідна станція штучного осіменіння, діяльність якої була спрямована на створення та удосконалення методів розведення та селекції, годівлі та відтворення сільськогосподарських тварин. Науковий колектив станції зробив значний внесок у розвиток наукового забезпечення галузі тваринництва. Виходячи з цього, актуалізуються історичні дослідження й переосмислення розвитку пріоритетних напрямів аграрної галузі, теоретичних і практичних проблем функціонування науково-дослідних осередків, формування їхнього наукового та організаційно-методичного забезпечення на тлі соціально-економічних та суспільно-політичних трансформацій другої половини ХХ ст. Актуальність теми в окреслених хронологічних межах визначається необхідністю доповнити вітчизняну історіографію в галузі тваринництва, з урахуванням особливостей методології наукових досліджень учених Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин. Науковий колектив дослідної станції того часу складала такі видатні вчені, як один з фундаторів теорії та методології репродуктивної біотехнології сільськогосподарських тварин – І.В. Смирнов,

академік О.В. Квасницький, професор М.А. Кравченко та ін.

Дисертаційна робота є складовою наукових тем: «Науково-організаційні та регулятивні засади інноваційної діяльності в системі аграрної науки: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, архівні, біобібліографічні аспекти дослідження (номер державної реєстрації 0116U002102), «Методологічні та організаційні засади управління системою інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки: історико-концептуальний аспект» (номер державної реєстрації 0116U002103) Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність. Дисертаційна робота «Діяльність Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин (1960–1975) у контексті розвитку племінної справи в тваринництві УРСР», виконана Е.І. Юрченком, є самостійним, ґрунтовним науковим дослідженням, в якому проведено цілісний історико-науковий аналіз діяльності ЦДСШО сільськогосподарських тварин, проведено оцінку наукової спадщини дослідного колективу станції та вплив їхньої діяльності на розвиток зоотехнічної науки України. Достовірність наукових положень базується таких аспектах, як змістовна наповненість дослідження, що заснована на різноплановому фактологічному матеріалі і охоплює усі складові процесу становлення та діяльності дослідної станції.

Дисертант окреслив магістральні напрями пошуку науковців дослідної станції, встановив їхній особистий внесок у розвиток теорії і методології селекції сільськогосподарських тварин, генетичних досліджень у тваринництві, розв'язання проблем біології та фізіології відтворення сільськогосподарських тварин, удосконалення технології та техніки штучного осіменіння, розроблення заходів боротьби з яловістю маточного поголів'я, організація інтенсивного вирощування та використання плідників, що дозволило висвітлити маловідомі сторінки в історії розвитку зоотехнічної науки. Визначальною ознакою роботи стало «олюднення» дисертантом наукових досліджень у цій галузі та розкриття конкретного внеску провідних учених.

Дисертаційне дослідження побудовано на значній історіографічній та

джерельній базі з використанням сукупності методів як історичної науки, так і суміжних галузей, порівнянні отриманих результатів з результатами попередників та їхньому критичному аналізу і синтезі. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної праці обумовлюється додержуванням Е.І. Юрченком принципів історизму і об'єктивності. Дисертаційна робота побудована за концептуально-проблемним принципом та має внутрішню логіку викладу матеріалу. Висновки надані дисертантом аргументовані, базуються на узагальненні та критичному підході до опрацювання масиву опублікованих і архівних джерел, що як раз і вимагає комплексне дослідження у такій галузі як історія.

Наукова новизна одержаних результатів, практична і теоретична значимість, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Новизна дослідження підтверджується аналізом дисертації, відповідає зазначеним в ній положенням і є цілком обґрунтованою. У дослідженні вперше систематизовано та розкрито наукові здобутки дослідного колективу ЦДСШО сільськогосподарських тварин, розроблено і представлено концепцію періодизації діяльності дослідної станції. Як елемент наукової новизни слід відмітити систематизацію наукової спадщини вчених. Дисертантом було опрацьовано значну кількість наукової спеціальної літератури, що дало змогу встановити пріоритетність у створенні науковцями ЦДСШО сільськогосподарських тварин нових методологічних підходів з удосконалення племінних і продуктивних якостей порід і типів сільськогосподарських тварин, обґрунтувати важливість їхнього наукового доробку у запровадженні в Україні імуногенетичних досліджень та інформатизації селекційного процесу, розгортання досліджень в галузі біології та фізіології відтворення сільськогосподарських тварин, ініціативність щодо модернізації техніки і технології штучного осіменіння.

Повністю погоджуюсь з визначенням теоретичної і практичної значимості дисертаційного дослідження. Дійсно сформульовані положеннями, теоретичні висновки, систематизований фактологічний матеріал, узагальнення можуть бути корисними під час підготовки комплексних, узагальнювальних праць з історії України та вітчизняної аграрної науки, біографічних словників, біобібліографічних

покажчиків літератури, довідників та енциклопедій, наукових біографій видатних учених та можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні курсів з історії науки й техніки, історії України.

Результати проведеного дослідження та основні положення дисертації викладені у 11 наукових працях, 4 – у наукових фахових виданнях, визначених Міністерством освіти і науки України, 1 стаття у зарубіжному науковому виданні та 6 публікацій у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність. Вимоги щодо структури та обсягу дисертаційної роботи витримані згідно нормативних положень. Дисертація складається зі вступу, списку скорочень, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків.

Загальний обсяг роботи становить 255 сторінок, з них 198 сторінок основного тексту; список використаних джерел – 212 найменувань; 13 додатків. Розділи логічно пов'язані між собою та відповідають меті дослідження.

У **вступі** дисертантом цілком логічно і послідовно обґрунтовано актуальність теми, а також окреслено об'єкт, предмет, хронологічні межі дослідження та мета дослідження. Наведені завдання рецензованого дослідження і наукова новизна отриманих дисертантом результатів сформульовані цілком переконливо. Відповідно до отриманих результатів показано практичне значення, яке полягає в тому, що теоретичні узагальнення, оцінки, висновки дослідження можуть бути використані при підготовці узагальнювальних праць з історії вітчизняної племінної справи та її окремих напрямів, навчальних посібників та підручників. Крім того матеріали дослідження можуть бути залучені при складанні наукових біографій вчених у галузі тваринництва, біографічних словників, довідників, енциклопедій.

У першому розділі **«Історіографія проблеми, джерельна база та методологічні основи дослідження»**, що є важливим для визначення методологічного рівня дослідження, дисертантом проведено опрацювання історіографічної бази означеної проблеми. Досить слушно автором розподілено весь масив наукової літератури на окремі групи. Всього виокремлено чотири групи, слідуючи від узагальнюючих праць з історії розвитку племінної справи та штучного

осіменіння у тваринництві до низки робіт, що безпосередньо торкаються формування дослідної справи у тваринництві СРСР і УРСР та діяльності наукового колективу ЦДСШО сільськогосподарських тварин. Крім того Е.І. Юрченком виділено в окрему групу біографічні нариси, де висвітлено життя та науковий доробок учених дослідної станції. Вивчення становлення племінної справи крізь призму життя та діяльності науковців сприятиме не тільки реконструкції їхнього наукового шляху, а й дослідженню особливостей розвитку зоотехнічної науки упродовж 1960-х рр. – 1970-х рр.

Автором виокремлено два ключових історіографічних періоди (це радянський період 1965–1990-х рр. та період незалежності України), що допомогло акцентувати увагу на особливостях кожного з них. Зокрема, наголошено, що першому історіографічному періоду притаманні у більшості узагальнювальні наукові праці, а вже на сучасному етапі з'явилася достатня низка праць з історії племінної справи та її інституційного оформлення. Погоджуємося з автором, що незважаючи на заідеологізованість і фрагментарність, радянська історіографія представлена досить різноплановими за тематичним спрямуванням публікаціями і є досить інформативною. В цей період з'явилися перші праці, які розкривають процес становлення та діяльності ЦДСШО сільськогосподарських тварин та узагальнювальні роботи присвячені становленню вітчизняної племінної справи.

Історіографія другого періоду відрізняється формуванням нових методологічних підходів до концепції історичних досліджень становлення і розвитку аграрної науки. Е.І. Юрченком систематизовано та проведено ретельний аналіз низки фундаментальних праць сучасних дослідників, зокрема І. С. Бородай, В.П. Бурката, В.П. Шульги, М.М. Рішка та ін. та переконливо доведено необхідність комплексного вивчення становлення і діяльності ЦДСШО сільськогосподарських тварин.

Е.І. Юрченко провів величезну пошукову роботу, сформував досить репрезентативний комплекс джерел, який включає не лише опубліковані але й архівні документи, деякі з яких запроваджено до наукового обігу вперше. До джерельної бази дисертантом також було залучено документальні матеріали музеїв

та особистих архівних фондів, мемуарну літературу, листи, приватні колекції, опубліковані чи рукописні монографії, що дозволило створити періодизацію становлення та діяльності дослідної станції та виокремити магістральні напрями їх досліджень.

Завдяки опрацюванню джерельної бази, основою якої є матеріали державних та галузевих архівів: Центрального державного архіву вищих органів влади та управління, де були опрацьовані фонди № 27 «Міністерство сільського господарства УРСР» (1919–1970), № 4861 «Українська академія сільськогосподарських наук» (1956–1962). № 5176 «Південне відділення ВАСГНІЛ», а також архівного фонду Інституту розведення і генетики тварин імені М. В. Зубця НААН, вдалося забезпечити максимальну об'єктивність і достовірність отриманих результатів при розв'язанні завдань дисертаційного дослідження.

Дійсно визначальною ознакою дисертаційної роботи стало залучення низки документів особового походження, а саме: автобіографії, спогади, листування, щоденники, матеріали інтерв'ю. Застосування автором методу усної історії сприяло з'ясуванню окремих рис наукових біографій вчених дослідної станції. Використання наративних джерел має велике значення для розуміння процесів, що відбувалися у розвитку зоотехнічної науки, а також дає змогу більш глибоко й всебічно висвітлити значні події, скорегувати традиційні погляди на деякі процеси та явища.

Методологічна основа дисертаційного дослідження ґрунтується на сукупності принципів пізнання – історизму, об'єктивності, системності, науковості. У дослідженні були використані як загальнонаукові методи (логічний, аналітично-синтетичний, класифікації, типологізації, системний), так й загально-й спеціально-історичні (предметно-хронологічний, проблемно-хронологічний, історико-генетичний, синхронний, історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний, ретроспективний, методи діахронічного аналізу та історичної періодизації). Застосовувалися й методи суміжних наук (контент-аналіз, метод інтерв'ю, класифікації).

Другий розділ «Періоди становлення та діяльності центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин» Е.І. Юрченко починає з важного підрозділу, де він розглянув тривалий період накопичення та систематизації знань з аграрної науки. Перші спроби впорядкування племінної справи на теренах України відбулися ще наприкінці XIX ст. Розвиток галузі тваринництва, зокрема конярства потребував інших підходів до її організації. Автором проаналізовано діяльність перших наукових осередків тваринництва, зокрема Полтавського, Харківського, Київського товариств сільськогосподарства та сільськогосподарської промисловості, у складі яких діяли самостійні відділи тваринництва та Головного управління державного кіннозаводства. Усвідомлення ролі цих осередків у розгортанні наукових основ племінної справи сприяє об'єктивному розгляду розвитку системи наукового забезпечення тваринництва у зазначений у період.

Далі дисертант послідовно й ґрунтовно розкриває загальні тенденції становлення і розвитку науково-організаційних засад діяльності дослідної станції. Опираючись на звіти з науково-дослідної тематики ЦДСШО, Е.І. Юрченко запропонував періодизацію діяльності дослідної станції, схарактеризувавши кожний етап.

Звертає на себе увагу виокремлення дисертантом напрямів наукових пошуків учених, зокрема це масштабна організаційна робота з вивчення й узагальнення досвіду держплемстанцій та станцій штучного осіменіння та розроблення рекомендацій з їхньої організаційної структури, планування діяльності та звітності. Крім того проводилися теоретичні й методолгічні дослідження основ племінної справи; обґрунтування ефективних методів оцінки плідників і раціональне використання їх державними племінними станціями та станціями штучного осіменіння; виявлення причин безпліддя маточного поголів'я та розробка ефективних методів боротьби з ним; модернізація технології штучного осіменіння сільськогосподарських тварин. Звертаю увагу також на розкриття дисертантом ролі дослідної станції в розгортанні в Україні популяризації та репрезентації досягнень вітчизняних учених у галузі племінної

справи та штучного осіменіння

У розділі 3 **«Науковий доробок учених дослідної станції з організації селекційно-племінної справи в УРСР»** Е.І. Юрченко акцентує увагу на конкретні результати доробку наукового колективу дослідної станції. Переконливістю авторських суджень відзначається дослідження напрямів науково-дослідної роботи які були започатковані професором М.А. Кравченком та продовжені його учнями і послідовниками: Б. М. Бенехісом (розроблення та впровадження методів оцінки плідників, удосконалення високопродуктивної спеціалізованої породи); Й.З. Сірацьким (розроблення еколого-генетичних методів у селекції, зоотехнічної та економічної оцінки порід, використання принципів популяційної генетики та імуногенетики в селекційній роботі, біології відтворення, управління селекцією в породі та стадах із використанням ЕОМ); А.І. Самусенком (вдосконаленням симентальської породи великої рогатої худоби, виведення в породі нових заводських ліній); В.М. Сірокуровим (організація, прогнозування і планування племінної роботи у скотарстві, автоматизації систем управління селекційним процесом); І.Т. Харчуком (збереження й удосконалення білоголової української породи великої рогатої худоби); Г.С. Коваленком (розвинення теоретичних й практичних основ породотворного процесу) та ін.

Досить слушно дисертантом було виокремлено окремим підрозділом доробок науковців ЦДСШО сільськогосподарських тварин зі впровадження генетичних досліджень у тваринництві. Безумовно застосування імуногенетичних методів на практиці розведення та селекції великої рогатої худоби сприяло підвищенню продуктивного потенціалу порід. Проведений аналіз наукової спадщини вчених дав можливість дисертанту обґрунтувати значущість їхнього доробку на сучасному етапі розвитку тваринництва.

У четвертому розділі **«Творчі пошуки Центральної дослідної станції штучного осіменіння з розроблення основ відтворення сільськогосподарських тварин»** дисертантом систематизовано здобутки науковців дослідної станції на основі кропіткого аналізу масиву наукової літератури. Підкреслено новаторські підходи в діяльності наукового колективу ЦДСШО сільськогосподарських тварин,

виявлено наукових лідерів, розкрито вплив результатів їхньої діяльності на започаткування в Україні новітніх напрямів наукових досліджень в галузі репродуктивної біотехнології (академік О.В. Квасницький); удосконалення технології та техніки штучного осіменіння (М.Т. Плішко); розв'язання проблем безпліддя та яловості маточного поголів'я (В.С. Дюденко); розроблення теоретичних питань вирощування і використання племінних бугаїв (Д.І. Савчук); розроблення проблем організації інтенсивного вирощування та використання плідників (М.Ф. Волкобой). Розвиток кожного напрямку було підтримано створенням спеціального відділу чи лабораторії. Дисертантом обґрунтовано вагомий внесок науковців дослідної станції в створення теоретико-методологічного підґрунтя вітчизняної зоотехнічної науки.

Слід підкреслити, що в дисертаційному дослідженні Е.І. Юрченко вдалося визначити не тільки теоретичний рівень доробку наукового колективу ЦДСШО, а й встановити, що значні результати були отримані і у прикладному аспекті.

Загальні висновки виважені та обґрунтовані, вони повністю розкривають результати дисертаційного дослідження, окреслюють авторське розуміння сутності заявленої теми. Цінними для історичної науки є додатки, створені дисертантом. Узагальнена у вигляді таблиць статистична інформація, зображувальні джерела, наведені у додатках стануть в нагоді дослідникам.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні Юрченка Е.І. «Діяльність Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин (1960–1975) у контексті розвитку племінної справи в тваринництві УРСР» порушення норм академічної доброчесності не виявлено.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Е.І. Юрченка, її актуальність, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, вибір методологічних підходів, історіографічної та джерельної бази варто зазначити, що проаналізоване дисертаційне дослідження, як і кожна наукова робота, не має межі вдосконалення, містить деякі дискусійні положення та зауваження, які мають переважно рекомендаційний характер, а саме:

1. У підрозділі 1.1. «Стан наукової розробки проблеми» автор запропонував класифікацію історіографічних праць (с. 26) та періодизацію історіографії проблеми, залишивши розподіл за характерними групами і в перший історіографічний період і в другий однаковим. Однак автор підкреслює, що динаміка накопичення знань з історії вітчизняної аграрної науки була позитивною і в пострадянський період з'явилась низка різнопланових публікацій (с. 44). На наш погляд автору потрібно було б окремо згрупувати наукові праці сучасних дослідників історії науки.

2. Дисертанту доцільно було б детальніше обґрунтувати складену періодизацію розвитку Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин (с. 78). В окремих випадках дослідженням порушено заявлені хронологічні межі (с. 106–107).

3. Розкриваючи діяльність наукового колективу Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин бажано було б одним із завдань дисертації поставити дослідження міжнародної співпраці, що сприяло би з'ясуванню світового контексту наукових здобутків вітчизняних дослідників.

4. Для більш повного відображення наукової спадщини представників дослідної станції, спадкоємності поколінь наукових шкіл бажано було б скласти певну узагальнювальну таблицю діяльності наукового колективу Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин з переліком доробку його лідерів, учнів та послідовників. Хоча в тексті дисертації та висновках називаються імена та відображені етапи функціонування дослідної станції, однак створення структурно-логічної схеми розвитку наукових напрямів, враховуючи їхню кількість та розгалуженість, не завадило б.

5. Подекуди (при загальному задовільному мовному викладенні результатів дослідження) зустрічаються невірні вирази, огріхи та деякі неточності в оформленні списку літератури та джерел (с. 217–218; с. 230–231, 233–234).

6. Дисертантом було застосовано метод усної історії, цілком доцільно було б навести результати інтерв'ювання в додатках.

Висловлені зауваження у переважній своїй більшості мають характер

уточнень та побажань. Вони не носять системного характеру і не впливають на загальну високу оцінку проведеного дослідження.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертація Е.І. Юрченка виконана на належному науково-теоретичному рівні. Одержані в роботі науково обґрунтовані й достовірні результати в сукупності є підсумком комплексного дослідження становлення та діяльності Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин.

За змістовним наповненням, структурою, новизною, важливістю і глибиною наукових результатів дисертаційна робота Юрченка Едуарда Ігоровича «Діяльність Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин (1960–1975) у контексті розвитку племінної справи в тваринництві УРСР» відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки зі спеціальності 032 – Історія та археологія.

Офіційний опонент

Доктор історичних наук,

доцент професор кафедри

інформаційно-вимірювальних технологій

і систем Національного технічного університету

«Харківський політехнічний інститут»

Олена ТВЕРИТНИКОВА

Відчую:
СЕКРЕТАР
НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
Заковоротний О.Ю.
20 20 р.